

Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen

Samenvattend eindverslag

EUROPEAN AGENCY
for Special Needs and Inclusive Education

FINANCIERINGSBELEID VAN INCLUSIEVE ONDERWIJSSYSTEMEN

Samenvattend eindverslag

Het European Agency for Special Needs and Inclusive Education (het Agency) is een onafhankelijke en zelfbesturende organisatie. Het Agency wordt medegefinancierd door de ministeries van onderwijs in zijn lidstaten en door de Europese Commissie, door middel van een exploitatiesubsidie van het Erasmus+ onderwijsprogramma van de Europese Unie (2014-2020).

Mede gefinancierd door
het programma Erasmus+
van de Europese Unie

De steun van de Europese Commissie voor de productie van deze publicatie betekent geen goedkeuring van de inhoud, die uitsluitend de meningen van de auteurs weergeeft, en de Commissie kan niet verantwoordelijk worden gehouden voor het gebruik dat gemaakt kan worden van de informatie die erin is vervat.

De standpunten die in dit document worden verwoord, komen niet noodzakelijkerwijs overeen met de officiële standpunten van het Agency, zijn lidstaten of de Commissie.

Redacteurs: Edda Óskarsdóttir, Amanda Watkins en Serge Ebersold

Het gebruik van delen van dit document is toegestaan mits een duidelijke bronvermelding wordt opgenomen. Er moet als volgt naar dit document worden verwezen: European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen: Samenvattend eindverslag*. (E. Óskarsdóttir, A. Watkins en S. Ebersold, red.). Odense, Denemarken

Met het oog op een grotere toegankelijkheid is dit rapport beschikbaar in 25 talen en in een toegankelijk elektronisch formaat op de website van het Agency:
www.european-agency.org

Dit is een vertaling van een oorspronkelijke tekst in het Engels. Raadpleeg de oorspronkelijke Engelse tekst in geval van twijfel over de correctheid van de informatie in de vertaling.

ISBN: 978-87-7110-795-1 (Elektronisch)

© European Agency for Special Needs and Inclusive Education 2018

Secretariaat
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel
Rue Montoyer, 21
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

INHOUD

INLEIDING	5
Een partnerschapsproject	6
PROJECTACTIVITEITEN EN METHODOLOGIE	6
EEN RAAMWERK VAN BELEIDSKWESTIES, FACTOREN EN DRIVERS	8
Transsectoriale kwestie 1: Het waarborgen dat leerlingen effectief worden betrokken bij passende onderwijsmogelijkheden	10
Transsectoriale kwestie 2: Het bevorderen van een schoolontwikkelingsbenadering voor inclusief onderwijs	11
Transsectoriale kwestie 3: Het bieden van innovatieve en flexibele leeromgevingen	12
Transsectoriale kwestie 4: Het waarborgen van transparante en verantwoordelijke inclusieve onderwijssystemen	13
AFSLUITENDE OPMERKINGEN	15
LITERATUUR	16

INLEIDING

In de *Aanbeveling van de Raad inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven* wordt bepleit dat:

Ervoor zorgen dat alle lerenden, ook lerenden met een migratieachtergrond, uit sociaal-economisch achtergestelde milieus, met bijzondere behoeften of met een handicap — in lijn met het Gehandicaptenverdrag — effectieve gelijke toegang hebben tot hoogwaardig inclusief onderwijs, is absoluut noodzakelijk om te komen tot hechtere samenlevingen (Raad van de Europese Unie, 2018, blz. 6).

Uit onderzoek blijkt dat financieringsmechanismen de belangrijkste rol spelen voor het bepalen van het type inschrijving dat wordt aangeboden aan leerlingen van kansarme groepen (OESO, 2012). De financieringssystemen van het onderwijs spelen een cruciale rol bij het waarborgen van toegang tot een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus van levenslang leren voor alle leerlingen - met inbegrip van degenen die gemarginaliseerd zijn vanwege geslacht, geloof, vermogen, seksuele geaardheid, sociale status of etnische afkomst (UNESCO, 2009). Hoewel landen met verschillende problemen te maken hebben inzake de financiering ter ondersteuning van inclusief onderwijs, is het belangrijk ervoor te zorgen dat beschikbare middelen - personele en andere - op de meest doeltreffende wijze worden gebruikt (UNESCO, 2017).

De vooronderstelling van het project **Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen** (FPIES) is dat beleidsmakers in heel Europa inzien dat financieringsmechanismen een beslissende hefboomwerking hebben op het verminderen van ongelijkheid in onderwijs. Zij hebben echter meer gedetailleerde informatie nodig over de impact van financieringsmechanismen op inclusief onderwijs die als leidraad kan worden gebruikt voor hun beleidsontwikkelingen.

Het FPIES-project is een antwoord op deze vastgestelde beleidsbehoefte. Met een looptijd van 2016-2018 bouwt het project voort op een eerder project van het European Agency for Special Needs and Inclusive Education (het Agency): **Financiering van inclusief onderwijs - systemen voor inclusief onderwijs per land in kaart gebracht** (European Agency, 2016). FPIES wordt medegefinancierd door het Agency en het kader van de **Erasmus+ kernactie 3 'Toekomstige samenwerkingsprojecten'** van de Europese Commissie. Dit korte verslag bevat een samenvatting van het FPIES-project.

Een partnerschapsproject

Het project is gebaseerd op de directe samenwerking tussen acht partners: de ministeries van onderwijs in **Italië, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Portugal** en **Slovenië**, het Agency en de **Universitat Ramon Llull**. Universitat Ramon Llull treedt op als externe beoordelaar van het project, met een focus op projectactiviteiten en resultaten.

Met het FPIES-project wordt beoogd systematisch verschillende benaderingen van onderwijsfinanciering te onderzoeken en een effectief kader voor financieringsbeleid vast te stellen dat bijdraagt aan een vermindering van verschillen in onderwijs.

Het uitgangspunt van het FPIES-project is dat het huidige raamwerk voor toewijzing van middelen in alle landen is gebaseerd op onderwijssystemen die erop zijn gericht toenemend inclusief te zijn. Landen hebben deze raamwerken voor toewijzing van middelen ontwikkeld om stakeholders in staat te stellen de principes van inclusief onderwijs effectiever toe te passen.

De projectactiviteiten waren specifiek gericht op het onderzoeken van de toewijzingssystemen van middelen in de zes partnerlanden.

PROJECTACTIVITEITEN EN METHODOLOGIE

Het conceptueel kader van het FPIES-project (European Agency, in publicatie-a) bouwt voort op bestaande onderzoekskennis (met name European Agency, 2016). De rol van het conceptueel kader was te fungeren als een leidraad voor het verzamelen van projectinformatie en een kader te bieden voor het analyseren van de verzamelde informatie.

De methodologie waarop de informatieverzameling in het FPIES-project steunde was de benadering van intercollegiaal leren. Dit biedt de mogelijkheid om zelfcontrole en het uitwisselen van ervaringen te vergemakkelijken ter ondersteuning van de ontwikkeling en toepassing van een langetermijnbeleid in deelnemende landen.

De belangrijkste activiteiten inzake intercollegiaal leren waren zes landenstudiebezoeken: één aan elk van de partnerlanden. Bij elk landenstudiebezoek was een breed scala aan stakeholders van ministeriële, gemeentelijke en schoolniveaus in het gastland en bezoekers van ministerieel niveau uit drie van de andere vijf partnerlanden betrokken. Deelnemers aan de landenstudiebezoeken hebben deelgenomen aan een reeks vooraf overeengekomen activiteiten en discussies terwijl zij het financieringssysteem voor specifieke behoeften en inclusief onderwijs van elk land grondig onderzochten. Het doel was om kenmerken, uitdagingen en mogelijkheden in het huidige model vast te stellen. Deze beleidsuitwisselingen op landenniveau hebben informatiebronnen van metaniveau

opgeleverd die als basis hebben gediend voor de analyseactiviteiten van het project. Deze werden als volgt vastgelegd:

- **Landenverslagen:** In de landenverslagen zijn de belangrijkste mogelijkheden en uitdagingen vastgesteld met betrekking tot financiering, governance en capaciteitsopbouw waarop het systeem voor inclusief onderwijs van een land steunt. De landenverslagen werden voorafgaand aan de landenstudiebezoeken opgesteld. Op basis van informatie en discussies tijdens de landenstudiebezoeken werden de verslagen na afloop van de landenstudiebezoeken voltooid.
- **Verslagen van de landenstudiebezoeken:** In de verslagen van de landenstudiebezoeken worden de belangrijkste discussie- en leerpunten van elk bezoek gedocumenteerd. Ze geven een samenvatting van het bezoek en een uitgebreide analyse van de discussies.

Informatie over de landenstudiebezoeken en de verslagen is beschikbaar op de partnerpagina's voor **Italië, Litouwen, Nederland, Noorwegen, Portugal** en **Slovenië**.

In **het samenvattend verslag** van het FPIES-project (European Agency, 2018) worden de bevindingen die voortvloeien uit alle projectactiviteiten, landenverslagen, landenstudiebezoeken en verslagen van de landenstudiebezoeken verenigd. Het benadrukt financieringskwesties, factoren en beslissende hefboomen voor het verminderen van ongelijkheid in onderwijs door efficiënte, kostenefficiënte en rechtvaardige financieringsmechanismen.

Voortbouwend op de in het samenvattend verslag gepresenteerde projectbevindingen zijn de *beleidsrichtsnoeren* een belangrijk resultaat van het FPIES-project (European Agency, in publicatie-b).

De beoogde doelgroep en mogelijke gebruikers van de *beleidsrichtsnoeren* zijn beleidsmakers (besluitvormers) op het gebied van inclusief onderwijs die op verschillende systeemniveaus werkzaam zijn: nationaal, regionaal en lokaal. De *beleidsrichtsnoeren* omvatten:

- een overzicht van de **beleidselementen** waarop een uitgebreid beleid voor financieringsystemen voor inclusief onderwijs steunt;
- een presentatie van een **beleidsraamwerk**, waarin de transsectoriale beleidskwesties, alsmede beleidsdoelstellingen en doelstellingen die een alomvattend financieel beleid vormen voor inclusieve onderwijssystemen (samengevat in de volgende paragraaf) worden benadrukt;
- een **instrument voor zelfcontrole** dat voortbouwt op het voorgestelde raamwerk. Deze richtsnoeren werden ontwikkeld ter ondersteuning van beleidsmakers bij het nadenken over en bespreken van financieringsbeleid van inclusief onderwijs.

De algemene bedoeling van deze *beleidsrichtsnoeren voor financieringsbeleid* is om steun te verlenen aan nog te houden besprekingen tussen beleidsmakers die werkzaam zijn op nationaal, regionaal en lokale niveaus in landen over het financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen. Alle Agency-leden begrijpen dat dergelijke besprekingen van cruciaal belang zijn voor het verbeteren van de toepassing, verantwoording en governance met betrekking tot deze systemen.

EEN RAAMWERK VAN BELEIDSKWESTIES, FACTOREN EN DRIVERS

Binnen een alomvattend beleidskader voor de financiering van inclusieve onderwijssystemen moet financiering niet als doel op zich worden beschouwd. Het is eerder een instrument om inclusieve onderwijssystemen die goede onderwijsmogelijkheden voor alle leerlingen bieden, te bevorderen en te waarborgen.

De projectbevindingen van FPIES verbinden financieringsmechanismen voor inclusieve onderwijssystemen met belangrijke hefboomen die de toepassing van efficiënt en kosten-efficiënt inclusief onderwijsbeleid ondersteunen. Het inclusief onderwijsbeleid van landen is opgenomen in systemen voor inclusief onderwijs van meerdere lagen en met diverse stakeholders, die specifieke en algemene voorzieningen omvatten. Deze systemen omvatten interministeriële en transsectoriale mechanismen en behelzen niet-onderwijskundige aspecten die van invloed zijn op de toegang van leerlingen tot hoogwaardig inclusief onderwijs. De efficiëntie en kosteneffectiviteit van financieringsmechanismen zijn dus afhankelijk van essentiële hefboomen voor middelenvoorziening die geld en middelen verankeren in een geïntegreerd raamwerk voor interinstitutionele samenwerking en gecoördineerde voorzieningen (European Agency, 2016; 2018).

Deze fundamentele onderwerpen verbinden financieringsmechanismen voor inclusieve onderwijssystemen met vier transsectoriale kwesties. Deze **kwesties** omschrijven de kwaliteit van inclusief onderwijs en haar kosteneffectiviteit als belangrijke onderwerpen of beleidsdimensies waarmee rekening moet worden gehouden bij de toepassing van effectief hoogwaardig en kostenefficiënt inclusief onderwijsbeleid.

Deze kwesties zijn verbonden met een aantal beslissende **factoren** van middelenvoorziening die rechtvaardig, efficiënt en kostenefficiënt inclusief onderwijs bepalen. De factoren zijn, op hun beurt, verbonden met belangrijke financierings**drivers** die van essentieel belang worden geacht voor de toepassing van effectief financieringsbeleid (European Agency, 2018). Gezamenlijk vormen de kwesties, factoren en drivers een indicatief raamwerk voor het verstrekken van de financiering en middelen die nodig zijn voor inclusieve onderwijssystemen.

Transsectoriale kwestie 1: Het waarborgen dat leerlingen effectief worden betrokken bij passende onderwijsmogelijkheden

Uitsluitingsstrategieën waarin leerlingen hun recht op onderwijs en inclusief onderwijs wordt ontzegd, en/of waarin onnodig onderscheid wordt gemaakt tussen leerlingen door een officieel besluit van specifieke onderwijsbehoeften te eisen, moeten worden voorkomen. De voornaamste boodschap waarop deze kwestie steunt, is de noodzaak om strategieën te financieren die leiden tot inclusief onderwijs, niet tot uitsluiting.

De beslissende factoren van middelenvoorziening en onderling gekoppelde belangrijke drivers achter deze kwestie zijn:

Belangrijkste beslissende factoren van middelenvoorziening	Belangrijke drivers
Politiek engagement voor het recht tot onderwijs voor alle leerlingen	<ul style="list-style-type: none"> • Financieel engagement voor inclusief onderwijs • Engagement voor uitmuntendheid voor allen • Investerings in het ontwikkelen van diverse ondersteunende maatregelen voor leerlingen
Het opnemen van inclusief onderwijs in lokale contexten binnen een communautaire benadering	<ul style="list-style-type: none"> • Het opnemen van inclusief onderwijs als een belangrijke taak en verantwoordelijkheidsgebied op alle besluitvormingsniveaus • Het bevorderen van de sociale verantwoordelijkheid van scholen voor inclusief onderwijs
Het bevorderen van een schoolontwikkelingsbenadering	<ul style="list-style-type: none"> • Waarborgen dat er een duurzame balans is tussen financieringsbenaderingen voor de gehele school (throughputfinanciering) en financieringsbenaderingen op basis van behoeften (inputfinanciering) • Mechanismen voor toewijzing van middelen die de ontwikkeling van inclusieve leergemeenschappen bevorderen

Transsectoriale kwestie 2: Het bevorderen van een schoolontwikkelingsbenadering voor inclusief onderwijs

Financieringsmechanismen die inclusief onderwijs sterk ontmoedigen moeten worden vermeden. Flexibele financieringssystemen moeten een schoolontwikkelingsbenadering garanderen die tot leergemeenschappen leidt door de ontwikkeling van innovatieve en flexibele onderwijsvormen waarin prestaties en gelijkwaardigheid worden gecombineerd. De voornaamste boodschap waarop deze kwestie steunt, is het ondersteunen van schoolteams in het nemen van hun verantwoordelijkheid voor het tegemoetkomen aan de behoeften van alle leerlingen.

De beslissende factoren van middelenvoorziening en onderling gekoppelde belangrijke drivers achter deze kwestie zijn:

Belangrijkste beslissende factoren van middelenvoorziening	Belangrijke drivers
Het bieden van stimuli voor een ondersteunende leeromgeving	<ul style="list-style-type: none"> • Financiële ondersteuning voor scholen en leerlingen die dreigen te onderpresteren • Mechanismen voor toewijzing van middelen die leernetwerken stimuleren
Het bevorderen van schoolautonomie	<ul style="list-style-type: none"> • Flexibel gebruik van overheidsmiddelen • Organisatorische flexibiliteit
Het opnemen van inclusief onderwijs in ondersteunende kwaliteitsbewakingsmechanismen op schoolniveau	<ul style="list-style-type: none"> • Ondersteuning voor gedeeld leiderschap • Een passende combinatie van middelen voor ondersteunende, innovatieve leeromgevingen

Transsectoriale kwestie 3: Het bieden van innovatieve en flexibele leeromgevingen

Inefficiënte financieringsmechanismen werken als een stimulans voor segregatie en uitsluiting indien onderwijs en ondersteuning in regulier onderwijs als ontoereikend worden beschouwd om tegemoet te komen aan de behoeften van leerlingen. Dit kan ertoe leiden dat stakeholders bemerken dat speciale settings (d.w.z. aparte scholen en klassen) betere onderwijssteuning bieden voor sommige leerlingen. De voornaamste boodschap waarop deze kwestie steunt, is dat effectieve financieringsmechanismen een stimulans zijn voor inclusief onderwijs indien zij capaciteitsopbouwmechanismen bevorderen die stakeholders in staat stellen om innovatieve en flexibele reguliere leeromgevingen te ontwikkelen voor alle leerlingen.

De beslissende factoren van middelenvoorziening en onderling gekoppelde belangrijke drivers achter deze kwestie zijn:

Belangrijkste beslissende factoren van middelenvoorziening	Belangrijke drivers
Het mogelijk maken van strategieën voor capaciteitsopbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Het sterker maken van lokale gemeenschappen, scholen of leerlingen
Het mogelijk maken om speciale settings te gebruiken als middel voor reguliere settings	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuli voor speciale settings om als onderzoekscentra te fungeren • Het opnemen van kwesties m.b.t. inclusief onderwijs in de bijscholing/opleiding van specialisten die werkzaam zijn in speciale settings
Het opnemen van inclusief onderwijs in de professionele ontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Het opnemen van inclusief onderwijs in lerarenopleidingen/onderwijsmogelijkheden voor leraren • Het bevorderen van leidinggevende kwaliteiten bij het ontwikkelen van inclusieve scholen • Ouders betrekken bij mogelijkheden voor opleiding/ontwikkeling

Transsectoriale kwestie 4: Het waarborgen van transparante en verantwoordelijke inclusieve onderwijssystemen

Mechanismen voor toewijzing van middelen die het maken van onderscheid tussen leerlingen bevorderen in plaats van het vaststellen van ontwikkelingsgebieden binnen de onderwijsondersteuning en -voorziening, zijn op de lange termijn niet kostenefficiënt en bovendien onrechtvaardig. Inefficiënte transsectoriale samenwerking (d.w.z. met diensten op het gebied van gezondheidszorg en sociale bescherming) kan leiden tot overlappings van diensten en inconsequente benaderingen. De voornaamste boodschap waarop deze kwestie steunt, is dat financierings- en middelentoewijzingssystemen die zorgen voor een goed evenwicht tussen vraagstukken inzake efficiency, effectiviteit en gelijkwaardigheid duidelijk verbonden zijn aan op een algemeen systeem van governance, verantwoording en verbetering gerichte regelgevingskaders.

De beslissende factoren van middelenvoorziening en onderling gekoppelde belangrijke drivers achter deze kwestie zijn:

Belangrijkste beslissende factoren van middelenvoorziening	Belangrijke drivers
Strategieën van netwerk-governance waarin geïntegreerde inclusieve onderwijssystemen worden bevorderd	<ul style="list-style-type: none"> • Het vastleggen van governance in scholen- en lokale netwerken in een interdisciplinaire en interministerieel raamwerk
Van procedurele controlemechanismen overgaan op verantwoordingsystemen voor inclusief onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • De financiering koppelen aan het empirisch onderbouwd plannen van middelen • Het ontwikkelen van monitoringsmechanismen die verder gaan dan de naleving van administratieve voorschriften • Het in kaart brengen van financieringsgegevens ten aanzien van de doelen van inclusief onderwijs • Het opnemen van inclusief onderwijs in rapportage- en verspreidingsmechanismen
Het opnemen van inclusief onderwijsbeleid in een kwaliteitsborgingssysteem	<ul style="list-style-type: none"> • Het ontwikkelen van bestaande evaluatieprocedures door kwesties inzake inclusief onderwijs te beschouwen als belangrijke drivers voor een kwaliteitsborgingssysteem • Het ontwikkelen van een duidelijk kwaliteitsborgingsraamwerk voor inclusief onderwijs

AFSLUITENDE OPMERKINGEN

De uit het Financiering van inclusief onderwijs-project voortvloeiende conclusies en alle projectactiviteiten van FPIES (European Agency, 2016; 2018) tonen aan dat er geen ideale manier bestaat voor het financieren van inclusief onderwijs. Sterker nog, zoals de *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's* benadrukt:

Er is ... geen garantie dat meer overheidsuitgaven automatisch leiden tot betere resultaten. In de realiteit blijkt uit een vergelijking van de resultaten van PISA [Programma voor de internationale beoordeling van leerlingen] en het niveau van de overheidsuitgaven voor voorschools en schoolonderwijs dat de efficiëntie waarmee de lidstaten hun middelen gebruiken erg uiteenloopt. Dat toont aan dat het van cruciaal belang is om de efficiëntie te verbeteren, d.w.z. de beperkte middelen zo goed mogelijk te gebruiken ter waarborging van de kwaliteit, de gelijkwaardigheid en de prestaties (Europese Commissie, 2016, blz. 3).

Het inclusief onderwijsbeleid van landen is opgenomen in systemen voor inclusief onderwijs van meerdere lagen en met diverse stakeholders, die specifieke en algemene voorzieningen omvatten. In hun huidige vorm zijn deze systemen voor inclusief onderwijs veel complexer dan het algemene onderwijsstelsel. Zij leggen de stappen vast die landen zetten richting inclusief onderwijs.

Teneinde alle aspecten op onderwijsgebied vanuit het oogpunt van levenslang leren af te dekken is, zoals voorgesteld door de Raad van de Europese Unie (2017), de betrokkenheid van interministeriële en transsectoriale kwesties vereist. Tevens is de inclusie vereist van niet-onderwijskundige aspecten die van invloed zijn op de toegang van leerlingen tot hoogwaardige inclusief onderwijs (ibid.).

Tot slot verbinden de conclusies die uit alle projectactiviteiten van FPIES voortvloeien, efficiënte en kostenefficiënte inclusieve onderwijssystemen met vier transsectoriale kwesties. Deze transsectoriale kwesties, ondersteund door beleidsdoelen en -doelstellingen, zijn de grootste bevorderende factoren waarop de ontwikkeling van efficiënte en kostenefficiënte inclusieve onderwijssystemen steunt, waardoor de ongelijkheid in onderwijs kan verminderen.

LITERATUUR

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2016. *Financing of Inclusive Education: Mapping Country Systems for Inclusive Education [Financiering van inclusief onderwijs: Systemen voor inclusief onderwijs per land in kaart gebracht]*. (S. Ebersold, red.). Odense, Denemarken. www.european-agency.org/resources/publications/financing-inclusive-education-mapping-country-systems-inclusive-education (Geraadpleegd in oktober 2018)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2018. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Resourcing Levers to Reduce Disparity in Education [Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen: Hefbomen van middelenvoorziening voor het verminderen van de ongelijkheid in onderwijs]*. (S. Ebersold, E. Óskarsdóttir en A. Watkins, red.). Odense, Denemarken. www.european-agency.org/resources/publications/fpies-synthesis-report (Geraadpleegd in oktober 2018)

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, in publicatie-a. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Project Conceptual Framework [Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen: Conceptueel kader van het project]*. (E. Óskarsdóttir, A. Watkins en S. Ebersold, red.). Odense, Denemarken

European Agency for Special Needs and Inclusive Education, in publicatie-b. *Financing Policies for Inclusive Education Systems: Policy Guidance Framework [Financieringsbeleid van inclusieve onderwijssystemen: Beleidsrichtsnoeren]*. (A. Watkins, E. Óskarsdóttir en S. Ebersold, red.). Odense, Denemarken

Europese Commissie, 2016. *Mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's: Onderwijs verbeteren en moderniseren*. COM/2016/0941 final. Brussel: Europese Commissie. eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0941&from=EN (Geraadpleegd in oktober 2018)

OESO, 2012. *Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools [Gelijkwaardigheid en kwaliteit in onderwijs: Het ondersteunen van kansarme leerlingen en scholen]*. Parijs: OECD Publishing

Raad van de Europese Unie, 2017. *Conclusies van de Raad en van de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, in het kader van de Raad bijeen, over inclusie in verscheidenheid met het oog op hoogwaardig onderwijs voor iedereen*. 2017/C 62/02. eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2017.062.01.0003.01.NLD&toc=OJ:C:2017:062:FULL (Geraadpleegd in oktober 2018)

Raad van de Europese Unie, 2018. *Aanbeveling van de Raad van 22 mei 2018 inzake de bevordering van gemeenschappelijke waarden, inclusief onderwijs en de Europese dimensie in lesgeven*. (2018/C 195/01). Brussel: Raad van de Europese Unie. eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX%3A32018H0607%2801%29 (Geraadpleegd in oktober 2018)

UNESCO, 2009. *Policy Guidelines on Inclusion in Education [Beleidsrichtlijnen over inclusie in het onderwijs]*. Parijs: UNESCO

UNESCO, 2017. *A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education [Richtsnoeren voor het waarborgen van inclusie en gelijkwaardigheid in onderwijs]*. Parijs: UNESCO

Secretariaat:

Østre Stationsvej 33
DK-5000
Odense C
Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kantoor Brussel:

Rue Montoyer 21
BE-1000
Brussels
Belgium
Tel: +32 2 213 62 80
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org